

3. Модельна навчальна програма «Математика. 5-6 класи» для закл. загальної середньої освіти / С. О. Скворцова, Н. А. Тарасенкова. – Київ: ТД «ОСВІТА-ЦЕНТР+», 2021. – 54 с.
4. Скворцова С. О. Нова українська школа: методика навчання математики у 3–4 класах закладів загальної середньої освіти на засадах інтегративного і компетентнісного підходів : навч.-метод. посіб. / С. О. Скворцова, О. В. Онопрієнко. – Харків: Вид-во «Ранок», 2020. – 320 с.
5. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1-2 та 3-4 класи. – К. : ТД «ОСВІТА-ЦЕНТР+», 2019. – 240 с.

Жигора І. В.,

*кандидатка філологічних наук, доцентка, доцентка
кафедри методик дошкільної та початкової освіти
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка*

НЕСТАНДАРТНІ ВПРАВИ В СИСТЕМІ ОПРАЦЮВАННЯ ОРФОГРАФІЧНОГО МАТЕРІАЛУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Орфографічна грамотність є ознакою загальної мовної культури, яка в сучасному житті набуває дедалі більшого значення. Формування правописної грамотності здійснюється різними шляхами, одним із найефективніших напрямів є використання нестандартних завдань.

За нашими спостереженнями, такі види роботи є досить незвичними для учнів, а тому цікавими для молодших школярів, ефективними для закріплення й контролю рівня засвоєння програмованого матеріалу. Вони забезпечують активну роботу учнів та швидку перевірку вчителем. До того ж дозволяють

використовувати диференційований підхід до учнів, що є актуальним в умовах особистісно орієнтованого навчання.

Одним із шляхів формування орфографічної грамотності учнів початкової школи є правописні вправи, з-поміж яких значна роль відводиться диктантам. Вони вимагають активізації слухової, зорової, моторної пам'яті, мислення, уваги, а також реалізації зв'язку теорії з практикою, тобто застосування правила в різних писемних ситуаціях.

Цінність диктанту полягає ще й в тому, що він створює умови для колективної роботи учнів в єдиному для всіх темпі. Письмо під диктовку розвиває орфографічну пильність, удосконалює навички самоконтролю, дисциплінує [2, с. 291].

За узвичаєністю методики підготовки та проведення диктанти класифікують на стандартні (або традиційні) і нестандартні (або нетрадиційні). У сучасній методиці виокремлюють низку нетрадиційних диктантів, зокрема: *повторний*, *«перевіряю себе»*, *комбінований*, *диктанти повторної дії*, *перерваної дії*, *взаємодиктант*, *послідовний*, *прискорений*, *підготовчий*, *дитячий*, *груповий*, *невпевнений*. Вони урізноманітнюють форми роботи над розвитком й удосконаленням писемної грамотності молодших школярів.

Сприяють формуванню орфографічної грамотності школярів у початковій школі такі нестандартні диктанти, як *диктант-трамплін*, *диктант-швидкопис*, *диктант-сигнал*, *диктант-пошук*, *диктант-консультація*, *диктант-вектор*, *диктант-вибір-Х*.

Подамо особливості та методику проведення деяких нестандартних диктантів, які, на нашу думку, найраціональніше використовувати для вироблення та вдосконалення орфографічної грамотності учнів початкових класів.

При написанні *Малюнкowego диктанту* учні сприймають зором предметні малюнки або інші предметні унаочнення й записують слова на певні

орфограми. Ускладнити диктант за малюнками можна, запропонувавши творче завдання, наприклад «Будівельник» (за першими буквами записаних у зошит слів треба «побудувати» нові слова та записати їх) [5, с. 19].

Диктант для «шпигуна» – методичний прийом, який уможлиблює розвиток зорової пам'яті, тренує уважність і відповідальність за кінцевий результат [4, с. 20]. Учні об'єднують у кілька груп, текст диктанту ділять на стільки ж частин. Аркуші з текстом прикріплюють до стіни якнайдалі від команди, якій вони призначені. Кожний із членів команди стає «шпигуном» і підходить до тексту (стільки разів, скільки потрібно), читає його, запам'ятовує, повертається до команди й диктує свою частину. Команди змагаються, перемагає та група, яка закінчить роботу раніше й не зробить помилок (або зробить менше за інших).

Повторний диктант (диктант повторної дії). Учні записують текст на окремих аркушах. Після запису вчитель повторно читає його, але при цьому «помічники вчителя», із бажаних дітей, разом з учителем або самостійно пояснюють правопис кожного сумнівного слова. Діти виправляють допущені помилки самостійно. Пропонуємо дітям ще раз подумати над виконаною роботою, порадитися в парі з сусідом щодо написання тих чи тих слів або повторити за підручником. Можна влаштувати й взаємоперевірку. Потім роботи збираються й зберігаються в учителя. На наступному уроці вчитель пропонує написати цей же диктант, однак попереджає, що учні, які напишуть його без помилок, утретє вже не писатимуть. Повторно читаємо в швидкому темпі, без повторень речень.

Після перевірки й опрацювання діти, які написали диктант без помилок, звільняються від наступного написання. Їм пропонують індивідуальні завдання на відповідні орфограми для самостійного виконання. Решта учнів пише диктант втретє. Зазвичай, помилок у роботах немає. А якщо в окремих дітей вони все-таки трапляються, то вчителю слід попрацювати з цими дітьми

індивідуально або ж, за потреби, написати диктант ще раз [1, с. 44].

Графічний диктант використовується для повторення, закріплення, узагальнення вивченого матеріалу. Учитель диктує словникові слова, словосполучення чи речення з ними, а учень записує лише схеми, графічні знаки [3, с. 72], при цьому використовуються прийоми ейдотехніки.

Диктант «*Журналістське розслідування*» проводиться на будь-якому етапі вивчення матеріалу, однак краще під час закріплення або повторення матеріалу. Дітям пропонується вдома дібрати 10–30 слів на вивчені орфограми до статті (тему вчитель може дати сам чи її визначають учні). Далі з усіх варіантів обирають ті, які стосуються теми статті, записують їх, а потім за ним пишуть статтю до класної стіннівки (можна надіслати до дитячого журналу чи газети). Такі диктанти можна практикувати в 4 класі. Варіантом може бути написання не статті, а твору, тоді його можна проводити у 2-3 класах. Такий диктант можна визначити як диктант-твір, різновидом якого є наступний.

Диктант «*Картинна галерея*». Перед проведенням диктанту демонструють репродукцію картини, учитель розповідає про її автора, історію її написання, потім разом із дітьми аналізує зображене. Після цього зачитується текст диктанту, пов'язаний із картиною, і ставиться конкретне завдання: доповнити текст описом, увести в текст певні слова, написати свої роздуми про картину, використовуючи слова з певними орфограмами.

Диктант-фантазія (творчого характеру) можна провести на орфографічному мовному матеріалі. Учитель зорієнтовує учнів на орфограму, опрацюванню якої підпорядкований диктант. Після цього дає заголовок та перше речення, а учні додають по одному реченню, обов'язково вводячи слово на відповідну орфограму (орфограми), щоб утворився текст. Далі проводиться колективний аналіз диктанту-твору.

Диктант «*Фотограф*» є видозміненим, осучасненим варіантом зорового диктанту. Учитель перед початком диктанту відкриває заздалегідь записані

слова. Учні «фотографують» їх і пишуть з пам'яті. Потім звіряють написане («фото») із записом на дошці («негативом»), орфограми коментують [1].

Отже, диктант є одним з основних видів дидактичних вправ, які забезпечують формування та удосконалення орфографічних навичок молодших школярів. Використання різних видів типових і нестандартних диктантів урізноманітнює форми роботи над правописним матеріалом у початковій школі.

Список використаних джерел

1. Варченко Н. Д. Нестандартні навчальні диктанти // Розкажіть онуку. 2005. № 1 – 2. С. 44 – 45.
2. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за наук. ред. М. С. Вашуленка. К. : Літера ЛТД, 2011. 364 с.
3. Павленко Л. П. Абетка диктантів, що використовуються у початковій школі // Розкажіть онуку. 2004. № 7–8. С. 71–78.
4. Садкіна В. І. 101 цікава педагогічна ідея. Як зробити урок. Х. : Основа, 2008. 88 с.
5. Сидоренко К. Л. Цікаві ігри та вправи на уроках української мови в початкових класах : методичний посібник. Тернопіль : Мальва – ОСО, 2010. 80 с.
6. Ситар Т. Проведення різних видів диктантів у початкових класах // Початкова школа. 2011. № 4. С. 8 – 11.